

Magyarország a XX. században

II. kötet

Természeti környezet, népesség és társadalom,
egyházak és felekezetek, gazdaság

Szekszárd
1997

Tartalomjegyzék

IV. Természeti környezet	13
Természetföldrajzi jellemzők	15
Az ország fekvése, földrajzi helyzete és határai	15
Domborzati és felszíni viszonyok	17
Vízrajz	20
Éghajlat	27
<i>A hazai éghajlatkutatás múltja</i>	27
<i>Hazánk éghajlatának jellemzői</i>	28
<i>Éghajlatváltozási tendenciák az ezredfordulón</i>	37
Földtani szerkezet, földtörténet, kőzetek	39
Az ország területének földtani nagyszerkezeti felépítése	39
Hazánk földtörténete	41
A földtörténet dokumentumai - A Pannon-medence kőzetei	44
Ásványvilág	49
Kőzetek, ásványok, ásványosztályok	49
Ásványaink felfedezésének múltjából	49
A kőzetek ásványtársulásai	50
Az ásványképződés sajátosságai	51
Ásványaink keletkezése és lelőhelyei	52
<i>A magmás ásványképződés területei</i>	52
<i>Az üledékes és az átalakult (metamorf) ásványképződés térszínei</i>	53
Ásványkincsek, természeti erőforrások	55
Talajok	56
Fő talajfajtáink és területi elhelyezkedésük	56
A talajhasznosítás, a talajművelés hatása hazánk talajainak fejlődésére	59
Talajpusztulás és talajvédelem	62
A talajjavítás (melioráció) területi jellemzői	63
A nagyüzemi gazdálkodás korszaka és hatása talajaink állapotára	65
Növényvilág	68
A Kárpát-medence növényvilága	70
<i>Kárpáti flóratartomány (Carpathicum)</i>	70
<i>Pannóniai flóratartomány (Pannonicum)</i>	72
<i>A kelet-alpesi flóratartomány (Noricum)</i>	72
<i>A kelet-balkáni (bánsági) flóratartomány (Praemoesicum)</i>	72
<i>A nyugat-balkáni (illír) flóratartomány (Illyricum)</i>	72
<i>A mediterrán tengerpart (Litus mediterraneum)</i>	73
A Pannon-medence növényvilága	73
<i>Az Alföld flóravidéke</i>	73
<i>Az Északi-középhegység flóravidéke</i>	76
<i>A Dunántúli-középhegység flóravidéke</i>	77
<i>A Dél-Dunántúl flóravidéke</i>	78
<i>A Nyugat-Dunántúl flóravidéke</i>	79
A magyar flóra változásai a 20. század folyamán	80
<i>Új virágos növényfajok</i>	81
<i>Ismert fajok hazai új előfordulásai</i>	82

<i>Adventív fajok</i>	82
<i>Kipusztult fajok</i>	84
Védett növények	85
Állatvilág	88
Az állatvilág kutatása	89
Az ízeltlábúak	94
A rovarok	96
A gerincesek	102
A madarak	104
Az emlősök	108
Állatföldrajzi beosztás	111
Természetvédelem	115
Természetvédelmünk múltja	115
Természetvédelmi tevékenység 1945–1990 között	116
Az 1990-es évek sajátosságai	120
Természeti értékeink állapotát veszélyeztető folyamatok	122
Környezetvédelem	125
A hazai környezet állapotát befolyásoló főbb folyamatok	125
Környezetünk állapotának változásai	128
<i>A szilárd kéreg és a talajok helyzete</i>	128
<i>Vizeink állapota</i>	130
<i>A levegő állapota</i>	133
<i>A hazai hulladékkezelési helyzet</i>	137
<i>Zajártalmak</i>	139
Környezetvédelmi feladatok	141
<i>A környezetvédelem intézményesülése</i>	141
<i>A nemzetközi együttműködés eredményei</i>	142
V. Népeség és társadalom	145
Demográfiai jellemzők és folyamatok	147
Magyarország népessége	147
<i>Népeség száma</i>	147
<i>Népsűrűség</i>	148
<i>A népesség nem, kor és családi állapot szerinti összetétele</i>	151
<i>Anyanyelv, nemzetiség alakulása</i>	153
<i>Vallási, felekezeti összetétel</i>	155
<i>Iskolai végzettség szintje</i>	157
<i>Keresők, eltartottak, munkanélküliek</i>	160
Születési mozgalom és termékenység	171
<i>A demográfiai átmenet a 19. század végétől a II. világháborúig</i>	171
<i>Hullámzó termékenység a II. világháborútól az 1970-es évek végéig</i>	175
<i>A termékenység jellegzetességei az elmúlt tizenöt évben</i>	177
<i>Termékenység a családtervezési vizsgálatok tükrében</i>	179
<i>Nemzetközi kitekintés</i>	182
Házasság és válás	182
<i>A házasság fogalma és demográfiai jelentősége</i>	182
<i>Házassági szokások a II. világháború előtt</i>	183

	Házasságkötések a II. világháború után	184
	Az újraházasodások néhány jellemzője	185
	A házasság megszűnése, a válás	185
	Házasodási viszonyaink európai kitekintése	187
	A család kialakulása, a családformák történelmi változásai	187
	A család funkciói	189
	Családi szerep, családi munkamegosztás	194
	Családi szocializáció, családi életre nevelés	196
	Családi konfliktusok	198
	Családi értékek	200
	A magyar családok jellemzői	202
	A halandóság	204
	Az általános halandóság alakulása 1876–1985 között	205
	Halandóság és öregedés	209
	A magyarországi halandóság nemzetközi viszonylatban	209
	Egészségi állapotok	210
	Orvosok, kórházak	210
	Nemi betegségek	213
	Népbetegségek	214
	A vándorlás (migráció)	216
	Belső vándorlás	216
	Külső vándorlás	218
	Menekülés, telepítés, deportálás, disszidálás	220
	Ingázás	224
	Rétegződés, társadalmi mobilitás	225
	Társadalmi tagozódás, rétegződés	225
	Társadalmi mobilitás	228
	Nemzedékek közötti mobilitás	229
	Nemzedéken belüli mobilitás	230
	Településhálózat	231
	Fejlődési folyamatok az I. világháború végéig	231
	Településhálózatunk a két világháború között	233
	Változási tendenciák a II. világháború után	235
	Népesedéspolitika és népesedésmélelet	243
	A magyar népesedéspolitika előzményei és fejlődése 1945-ig	246
	Népesedéspolitika 1945 után	247
	Népesedéspolitika 1980 után	248
	A házasságkötésekkel és a válásokkal kapcsolatos politikák	249
	A népesedéspolitika hatásainak és hatékonyságának megítélése	250
	Gazdaságdemográfia	250
	Szociálpolitika	253
	Lakásviszonyok, lakáspolitiká	261
	Hajléktalanság	274
	Társadalombiztosítás	277
	A biztosítás formái az I. világháborúig	277
	A két világháború között	278
	A II. világháború után	280

VI. Egyházak és felekezetek	285
19. századi előzmények	287
Egyházak a dualizmus korában	289
A katolikus egyház (1867–1918)	295
Az ortodox keleti keresztény (görögkeleti) egyházak (1867–1918) ..	301
Az evangélikus egyház (1867–1918)	302
A református egyház (1867–1918)	309
Az unitárius egyház (1867–1918)	312
Az izraelita felekezet (1867–1918)	315
A kisegyházak és a magyarországi iszlám	320
Forradalmi esztendők (1918–1919)	327
A polgári demokratikus forradalom és az egyházak	327
A Tanácsköztársaság és az egyházak	331
A Horthy-korszak egyházai	337
A katolikus egyház (1919–1944)	343
Az ortodox keleti keresztény (görögkeleti) egyházak (1919–1944) ..	354
Az evangélikus népegyház és ébredés (1919–1944)	356
A református egyház (1919–1944)	363
<i>A két világháború közötti „békés időszak” (1920–1941)</i>	363
<i>A II. világháború éveiben (1941–1944)</i>	370
Az unitárius egyház (1919–1944)	374
Az izraelita felekezet (1919–1944)	376
A kisegyházak (1920–1944)	380
A magyarországi iszlám és a bahá'i vallás	385
Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989)	386
<i>A demokratizálódás kudarca(i) (1945–1956)</i>	386
<i>A forradalomtól a népfrontig (1956–1989)</i>	391
Ökumené	395
A katolikus egyház (1945–1989)	396
<i>„Vallásszabadság”, egyházüldözés, népfront (1945–1964)</i>	396
<i>A félelem és lojalitás konfliktusában (1964–1989)</i>	400
Az ortodox keleti keresztény (görögkeleti) egyházak (1945–1989) ..	404
Az evangélikus egyház (1945–1989)	405
<i>A hitvalló evangélikus egyház felé (1945–1948)</i>	405
<i>Az evangélikus egyház elszigetelődése (1948–1956)</i>	408
<i>Milyen úton tovább? (1956–1958)</i>	411
<i>A diakóniai teológia (1958–1989)</i>	413
A református egyház (1945–1989)	417
<i>A református egyház a koalíció éveiben (1945–1948)</i>	417
<i>Az egyezmény jegyében (1948–1956)</i>	424
A Hitvalló Református Egyház és	
<i>a Református Megújulási Mozgalom (1955–1956)</i>	428
<i>A felszámolás és a megtorlás – a „szolgálat teológiája” igájában</i>	430
Az unitárius egyház (1945–1989)	432
Az izraelita felekezet (1945–1989)	433
Kisegyházak, szabadegyházak (1945–1989)	435
A Buddhista Misszió – egy nem keresztény felekezet	439

Egyházak a rendszerváltozás után	440
Az állam és az egyházak közötti viszony	440
Ökumené	445
A katolikus egyház	446
Az ortodox egyházak	449
Protestáns egyházak	451
Izraelita felekezet	453
A „történelmi” kisegyházak, szabadegyházak	455
Nem keresztény vallások és egyházak	459
New Age, új vallási mozgalmak, sátánizmus	460
VII. Gazdaság	465
Mezőgazdaság	467
A földterület	471
<i>Birtokviszonyok, földhasználat</i>	471
<i>Mezőgazdasági terület, művelési ágak</i>	472
<i>Földkataszter, földértékelés</i>	473
<i>Talajjavítás</i>	474
Üzemformák	474
A mezőgazdaság közgazdasági viszonyai	479
<i>Mezőgazdasági árak</i>	480
<i>A mezőgazdaság finanszírozása</i>	482
<i>Jövedelmezőség</i>	483
<i>A mezőgazdaság és a költségvetés</i>	484
Növénytermelés	487
<i>Szántóföldi növénytermelés</i>	487
<i>Gyepgazdálkodás</i>	492
Zöldségtermelés	493
Gyümölcstermelés	494
Szőlőtermelés	496
Agrotechnika	498
A mezőgazdaság gépesítése	500
<i>Gépállomány</i>	500
<i>Szállítás, úthálózat</i>	503
Állattenyésztés	504
<i>Szarvasmarha-tenyésztés</i>	506
<i>Sertésenyésztés</i>	507
<i>Baromfitenyésztés</i>	510
<i>Juhtenyésztés</i>	512
<i>Lótenyésztés</i>	513
<i>Egyéb állatfajok tenyésztése</i>	514
Állategészségügy	515
A mezőgazdaság helyzete és arányai a nemzetgazdaságban	517
Agrárpolitika és irányítás	523
Az emberi tényező	527
Agrár-felsőoktatás	529
Élelmiszer-feldolgozás	530

<i>Gyáripari és kisipari élelmiszer-feldolgozás 1919–1945</i>	534
<i>Élelmiszer-feldolgozás a II. világháború után</i>	538
<i>Az élelmiszeripar termelése</i>	540
<i>Az élelmiszeripar szerkezete</i>	544
Élelmiszer-fogyasztás	551
Az agrártermékek külkereskedelme	555
A magyar mezőgazdaság nemzetközi összehasonlításban	560
Erdészet	562
<i>Az erdőterületek nagysága és az erdők megoszlása</i>	562
<i>Tulajdonviszonyok</i>	563
<i>Erdészeti jog, igazgatás</i>	564
<i>Erdőművelés</i>	565
<i>Fakitermelés, fafeldolgozás</i>	567
<i>Erdőfeltárás, gépesítés</i>	568
<i>Szakoktatás, kutatás</i>	569
<i>Vadgazdálkodás, vadászat</i>	570
Ipar	572
A 19. század közepétől 1913-ig	572
A gyáripar az I. világháborúban	581
Az ipar Trianontól 1945-ig	583
Az ipar a II. világháborút követő években: háborús károk, indulás	587
Államosítások az iparban	589
Az ipari fejlődés főbb vonásai 1949–1968 között	590
A főbb ipari ágazatok fejlődése 1960–1985 között	596
Az ipar műszaki színvonalának alakulása 1960–1985 között	608
A háttéripár jellemzői	610
Az ipar anyaggazdálkodása	611
Csomagolás az iparban	612
A kisipar változó szerepe	613
Az ipar helyzetének alakulása 1985–1996 között	615
Kereskedelem és idegenforgalom	622
Belkereskedelem	622
<i>Az I. világháborúig</i>	622
<i>A két világháború között</i>	628
<i>A II. világháború után</i>	634
Külkereskedelem	641
<i>Az I. világháborúig</i>	641
<i>A két világháború között</i>	641
<i>A II. világháború után</i>	645
Idegenforgalom	649
<i>A századfordulótól az 1990-es évekig</i>	649
<i>Vonzó tényezők és üdülőkörzetek</i>	651
<i>Fogadóképesség és felkészültség</i>	652
Bankvilág, pénzvilág	655
A korona és a pengő tündöklésének és bukásának évei	655
<i>Pénzintézetek az értékálló és az inflálódó korona éveiben</i>	655
<i>A bankok és a takarékpénztárak érdekképviselete</i>	659

<i>Az aranyalapú fizetőeszköz: a korona</i>	659
<i>A tőzsde</i>	660
<i>A bankok bankja és a Pénzüntézeteki Központ</i>	660
<i>Pénzüntézetek a csonka Magyarországon</i>	660
<i>A bankközi megállapodás</i>	662
<i>A magyar jegybank</i>	662
<i>A gazdasági válság következményei</i>	662
<i>Földhitelintézetek, jelzálog-hitelezés</i>	662
<i>A bankok és a takarékpénztárak közös intézményei</i>	663
<i>A TÉBE</i>	664
<i>A pengő tündöklése és bukása</i>	665
A második fél évszázad	665
<i>Hitelintézetek a II. világháború után</i>	665
<i>A Magyar Nemzeti Bank és a Pénzüntézeteki Központ</i> <i>a II. világháború után</i>	666
<i>A forint története: értékromlása története</i>	666
<i>Az egyszintű bankrendszer</i>	667
<i>Úton a kétszintű bankrendszer felé</i>	667
<i>A kétszintű bankrendszer</i>	668
Privatizáció és kárpótlás	671
<i>A gazdaság államtalanításának előzményei 1987-ig</i>	672
<i>A spontán privatizáció időszaka (1987–1990)</i>	675
<i>A központilag vezérelt privatizáció 1990–1994 közötti szakasza</i>	682
<i>Kárpótlás</i>	689
<i>Keresletösztönző privatizációs technikák (1991–1995)</i>	697
<i>Egzisztencia-hitel (E-hitel)</i>	697
<i>Munkavállalói Résztulajdonosi Program (MRP)</i>	698
Privatizáció az 1994. évi kormányváltástól 1997 közepéig	700